

TË RINJTË

Shpërthimi i dhunës në mars të vitit 2004, ka treguar se tensioni në sipërfaqe vazhdon të paraqesë një pengesë të madhe në zhvillimin e demokracisë në Kosovë. Të rinjtë nga komunitete të ndryshme etnike, janë parë duke marrë pjesë në trazira dhe demonstrata të dhunshme në mbarë Kosovën, duke u kushtuar shumë pak kujdes praktikave demokratike dhe të drejtave të njeriut.

Për të përmirësuar këtë, Misioni i OSBE-së në Kosovë ka shtuar angazhimin në aktivitetet dhe projektet që kanë të bëjnë me të rinjtë. Misioni ka implementuar projekte në mbarë Kosovën të cilat kanë për qëllim të përfshijë të rinjtë në procese demokratike dhe të ndërtimit të tolerancës.

Misioni punon me Ministrinë e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë së IPVQ-së për të përfshirë mësimin mbi demokracinë dhe të drejtat e njeriut në arsimin fillor dhe të mesëm dhe ka përkrahur punën e Fakultetit Juridik në Universitetin e Prishtinës dhe Mitrovicës.

OSBE-ja po ashtu ndihmon në ofrimin e mundësive edukative për të rinjtë, anëtarët e grupeve etnike në pozita më të disfavorshme – romët, ashkalinjtë dhe egjiptasit.

Në kontakt të drejtpërdrejtë me të rinjtë në Kosovë, Misioni ka bërë hapa të rëndësishëm përpara në edukatën qytetare të të rinjëve nga të gjitha komunitetet, dhe ka themeluar 11 Kuvende Rinore, si dhe tetë Klube Rinore të të Drejtave të Njeriut në nivelin komunal.

Së bashku me përpjekjet tona për ngritje të kuadrove me Zyrat Komunal për Çështje Rinore, janë shtuar në mënyrë të konsiderueshme edhe kanalet në dispozicion të të rinjëve për diskutime të arsyeshme dhe politika paqësore.

Në nivelin qendror, Misioni përkrah punën dhe ndihmon zhvillimin profesional dhe politik të të rinjëve që kryejnë praktikën në Kuvendin e Kosovës dhe punojnë për grupin parlamentar të partisë së tyre.

Misioni ka implementuar edhe projekte përmes të cilave të rinjtë e të gjitha komuniteteve kanë marrë pjesë në trajnime dhe diskutime të përbashkëta, debate për standardet, iniciativat për të inkurajuar lirinë e lëvizjes dhe integrimin e fëmijëve romë, ashkali dhe egjiptas në arsim. Mungesa e përgjithshme e gatishmërisë për t'u angazhuar në dialog ndëretnik mbetet pengesë. Megjithatë, shumë e më shumë vullnetarë për përfshirje civile paraqiten për të tejkaluar barrierat e mbetura.

Duke kuptuar demokracinë më mirë dhe duke treguar gatishmëri të shtuar për t'u angazhuar dhe dëgjuar komunitetet tjera, vetë të rinjtë janë duke e ndihmuar Kosovën të marrë hapa të vërtetë drejt një shoqërie paqësore dhe demokratike.

Të rinjtë e Kosovës janë promovuesit më të mirë të tolerancës ndër-etnike. Misioni i OSBE-së zbatuesit një numër të projekteve në përkrahje të të rinjëve.

Parada për standarde e organizuar nga Kuvendi Rinor i Lipjanit në tetor të vitit 2005 ka prezantuar standardet për Kosovën në mënyrë kreative dhe origjinale.

Kuvendet rinore

Nisma për të krijuar 'Kuvendet rinore' është një ndër elementet kryesore të programit për rini të Misionit të OSBE-së. Të rinjtë nga moshë 15 deri 20-vjeçare mësojnë më shumë për vlerat dhe proceset demokratike, si dhe shkathtësitë e nevojshme për pjesëmarrje në shoqëri demokratike. Si i tillë, ky projekt ndihmon në përfshirjen e të rinjëve në procese demokratike (edhe pse akoma kërkohet përmirësim i dukshëm nga institucionet) si dhe integrimin e komuniteteve, pasi që 'Kuvendet rinore' përfshijnë shqiptarë, serbë, romë, ashkali, boshnjakë, kroatë, goranë dhe turq.

Struktura qendrore e projektit është një organ i përbërë prej 25 nxënësve të shkollave të mesme në secilën nga 11 komunat ku janë themeluar Kuvendet Rinore – Dragash, Gjilan, Kamenicë, Leposavic, Lipjan, Mitrovicë, Prizren, Podujevë, Rahovec, Suharekë, dhe Vushtrri. Anëtarët e Kuvendëve Rinore imitojnë punën e Kuvendëve Komunale dhe komisioneve çdo dy javë. "Gjatë vitit, anëtarët kanë votuar për kryetar, nënkryetar, dhe shef të ekzekutivit dhe ata krijojnë komisione dhe grupe punuese që adresojnë çështjet më urgjente për të rinjtë në rajonin e tyre, siç janë ambienti, papunësia dhe standardet shkollore," tha Aleksandar Bursac, Asistent i Programit të OSBE-së për Kuvendet Rinore.

Për të ndihmuar zhvillimin që nevojitet për të arritur këtë rezultat me një grup të të rinjëve të cilët nuk kanë ndjekur gati fare edukatë qytetare, kërkohet ngritje e dukshme e kuadrove. "Disa trajnime për funksionet dhe strukturat e komunës ofrohen nga stafi i OSBE-së, të tjerat që kanë të bëjnë me fjalimet para publikut, ndërtimin e ekipit, menaxhimin e konfliktit, organizimin e OJQ-ve dhe mbledhjen e fondeve ofrohen nga ekspertët vendorë," shtoi Bursac.

Deri më tani, kuvendet kanë implementuar gati 20 projekte, duke filluar nga fushatat për vetëdijesim për ambientin deri tek projektet të cilat inkurajojnë njerëzit të votojnë. Kuvendet Rinore kanë implementuar një projekt për të inkurajuar turizmin në Dragash, kurse aktualisht janë duke e punuar një dokumentar në lidhje me lirinë e lëvizjes për të gjitha komunitetet.

Përveç kësaj, nga data 19 deri më 26 gusht të vitit 2005, 250 anëtarë të Kuvendeve Rinore janë mbledhur në Zhabljak, Mal të Zi, për seminarin e tretë të Kuvendeve Rinore ku kanë diskutuar dhe

janë pajtuar për shtatë problemet kryesore me të cilat aktualisht ballafaqohet rinia në Kosovë – papunësia, mungesa e hapësirave për sport dhe kulturë për të rinj, përfshirje e pamjaftueshme në proceset vendim-marrëse, martesë e hershme, mungesa e qasjes në ndërtesa shkollore cilësore, pakujdesia ndaj ambientit dhe kufizimet në lëvizje dhe shoqëri. "Ata kanë formuluar rekomandime për UNMIK-un, IPVQ-të, bizneset lokale dhe shkollat për të adresuar këto probleme, si dhe projekte konceptuese për t'u implementuar nga Kuvendet Rinore në vitin e ardhshëm," tha Sehadin Shok, zyrtar i OSBE-së.

Të gjitha këto aktivitete janë shumë të rëndësishme për secilin anëtar për të kuptuar procedurat dhe strukturat demokratike, por edhe për të shpërndarë informatat te moshatarët në rajonet e tyre për rëndësinë e pjesëmarrjes.

Për më shumë informata për Kuvendet Rinore vizitoni

www.youthassemblies.com

Mësimi plotësues dhe projekti për vetëdijesimin e romëve, ashkalinjve dhe egjiptasve

E drejta për shkollim përbën të drejtën elementare të njeriut. Kjo e drejtë është e garantuar me Deklaratën Universale dhe Konventën Evropiane të të Drejtave të Njeriut.

Por, të rinjtë dhe fëmijët romë, ashkali dhe egjiptianë (RAE) nuk janë në pozitë që këtë të drejtë ta gëzojnë plotësisht. Kjo ndodh për shkak se ata shpesh nuk mund të përkrahen nga prindërit e tyre dhe detyrohen të punojnë dhe ngase diskriminohen në baza ditore.

OSBE-ja po mundohet të korrigojë këtë situatë. Ndërhyrja më e fundit dhe në shkallë më të gjerë e Misionit përmes projektit Mësimi Plotësues, ofron kurse intensive të shkollimit, si shtesë e planprogramit të rregullt për fëmijët e komuniteteve RAE. "Mosnjohja e të shkruarit në gjuhën shqipe është pengesë në vijimin e shkollimit dhe në arritjen e suksesit akademik. Projekti jonë ka për qëllim të ngrisë nivelin arsimor të fëmijëve për t'u mundësuar integrimin në rrjedhat e shkollimit," tha Saskia Marsh, menaxhere e projektit.

Në bashkëpunim me Ministrinë e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, afro 950 fëmijë romë, ashkali dhe egjiptas nga moshë 6-15-vjeçare janë regjistruar për mësim plotësues në tetë komuna – Gjakovë, Istog, Lipjan, Pejë, Prishtinë, Prizren, Suharekë dhe Shtime – që nga fillimi i projektit në shtator 2004. Vetëm në komunën e Prizrenit, 15% e nxënësve të regjistruar kanë qenë në gjendje që, pa pasur shkollim paraprak, të kyçen në orët e rregullta me bashkëmoshatarët e tyre nga komunitetet tjera. "Ky është një hap i madh në rrugën drejt integritit dhe pajtimit të anëtarëve të rinj të një grupi etnik të marginalizuar tradicionalisht," shtoi Marsh.

Përveç ofrimit të ndihmës për nevojat edukative të këtyre komuniteteve, Misioni i OSBE-së në vitin 2004 ka zbatuar projektin "për vetëdijesimin e të rinjve romë, ashkali dhe egjiptas" në Prizren. "Qëllimi i projektit ka qenë të rritet pjesëmarrja e të rinjve romë, ashkali dhe egjiptas në proceset demokratike, si dhe të rrisë besimin politik të komuniteteve të tyre," tha Zillha Nurkollari nga zyra e OSBE-së në Prizren.

Të rinjtë romë, ashkali dhe egjiptas, kryesisht nxënës të shkollave të mesme, kanë shtuar njohuritë e tyre në fushën e strukturave komunale, përdorimin e mediave, hartimin e projekt-propozimeve dhe avokimin për çështje gjinore. Në anën tjetër, komunitetet e tyre kanë pasur rastin të diskutojnë brengat e tyre me institucionet komunale, kryesisht mundësitë për punësim, qasjen në mirëqenie sociale, si dhe qasjen në shkollim për fëmijët e tyre.

Dhe, derisa akoma ekziston nevojë për të ngritur nivelin e pjesëmarrjes së komuniteteve RAE në punën e qeverive komunale, duhet theksuar se një numër i të rinjve romë, ashkali dhe egjiptas të cilët kanë marrë pjesë në këtë projekt tani janë duke punuar me media dhe me OJQ vendore, duke u munduar të përmirësojnë kushtet në të cilat jetojnë komunitetet e tyre.

Orët e përshpejtuara i ndihmojnë fëmijët romë, ashkali dhe egjiptas të regjistrohen në sistemin e rregulltë shkollor.

Rruga Sesam

Misioni i OSBE-së dhe Zyra e UNICEF-it kanë sjellë në Kosovë 'Rrugën Sesam', njërën ndër seriolet më të suksesshme për fëmijë në botë.

Me sjelljen e botës së kukullave në Kosovë, siç janë Erni dhe Berti, Elmo dhe Zogu i Madh në Kosovë, synohet të sillen një mjet edukues që e përdor televizionin si mediumin kryesor duke e kombinuar argëtimin me mësimin.

52 episodet e zgjedhura janë përkthyer në gjuhën shqipe dhe serbe dhe janë plotësuar me 26 sekuenca filmike të shkurtëra të prodhuara në Kosovë të cilat përshkruajnë situata të përditshme, që karakterizojnë komunitetet e ndryshme që jetojnë këtu.

Në dhjetor të vitit 2004, transmetuesi publik, Radio Televizioni i Kosovës (RTK) ka filluar transmetimin javor të serialit në gjuhën shqipe dhe serbe, 'Rruga Sesam', përkatësisht 'Ulica Sezam'.

"Episodat e 'Rrugës Sesam' iu dedikohen fëmijëve nga moshën 3-6-vjeçare dhe kanë për qëllim t'iu mësojë atyre tolerancën dhe respektin për etnicitetet dhe kulturat e ndryshme," tha Angela Tenbruck, koordinatore e këtij projekti në OSBE. "Ky është programi i parë i këtij lloji dhe është □

Qëllimet edukative për këto episođa janë caktuar në janar të vitit 2004. Në atë kohë, UNICEF-i, Misioni i OSBE-së, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, Workshopi Sesam nga Nju Jorku dhe disa OJQ vendore të cilat kanë programe për zhvillim të fëmijëve kanë mbajtur disa takime pune. "Një dokument që ka treguar qëllimet edukative dhe një planprogram i veçantë për projektin e Rrugës Sesam ka dalë si rezultat i këtyre takimeve," tha Lucia Elmi, Koordinatore e projektit në Zyren e UNICEF-it në Kosovë.

Sipas saj, planprogrami ka të bëjë me shumëllojshmërinë njerëzore dhe përfshin tema të ndryshme siç janë respektimi i shumëllojshmërisë etnike, kulturore dhe fetare, deri tek emocionet njerëzore, gëzimi, hidhërimi dhe marrëdhëniet shoqërore.

Për të ritheksuar porositë kryesore dhe për t'i njoftuar fëmijet parashkollorë dhe ata që vijojnë shkollimin e hershëm fillor me Rrugën Sesam, UNICEF-i ka prodhuar 15,000 pako për nxënës dhe 1,500 pako për mësuesin në gjuhën shqipe dhe serbe. Secila pako përbëhet nga një libër pune, letra për mësim të numrave dhe metër për matje të gjatësisë, që iu dedikohen fëmijëve prej moshës 3-6-vjeçare. Pakoja e mësuesit përfshin edhe një libër udhëzues për prindërit dhe mësuesin.

Zonja Besa Shehu, mësuese parashkollore në Prishtinë, tha se i çmon shumë materialet e ilustruara dhe se fëmijët tanimë janë familiarizuar me personazhet e Rrugës Sesam. "Këto ditë, ata po kënaqen duke mësuar me shokët e tyre prej gëzofi," tha ajo.

Për momentin, sinjali i transmetuesit publik RTK nuk arrin të të gjithë fëmijët pasi që nuk mbulon disa pjesë malore. "Për të mbushur këto zbrastësira, ne kemi marrë leje dhe kemi arritur një marrëveshje për të drejtat autoriale me Rrugën Sesam në Nju Jork dhe tani televizionet lokale siç janë DTV-ja, TV Mosti dhe RTV Herci e emetojnë serialin për fëmijët jashtë sinjalit të RTK-së," tha Znj. Tenbruck.

Këto tri televizione mund të ndiqen nga fëmijët serbë në rajonin verior dhe jug-lindor të Kosovës.

Sidoqoftë, disa fëmijë në Kosovë jetojnë në rajone ku nuk arrin gati asnjë sinjal televiziv dhe nuk kanë as sinjal televiziv tokësor. Fshati Çabër në komunën e Zubin Potokut, komunë me shumicë serbe, dhe fshatrat në rajonin e Gorës në jug të komunës së Dragashit, janë shembull i mirë për këtë mungesë sinjali. Në këto vendbanime, Misioni i OSBE-së ka organizuar kinema lëvizëse që i vizitojnë fshatrat çdo javë dhe i shfaqin episodet.

52 episodet mbulojnë 12 muaj, nga dhjetori i vitit 2004 deri në dhjetor të vitit 2005. Për të siguruar emetimin e 'Rrugës Sesam' në vitin 2006, OSBE-ja dhe UNICEF-i do të ofrojnë edhe më tutje ndihmë financiare.

Fëmijët e Kosovës luajnë dhe mësojnë me personazhet e Rrugës Sesam në shkollë dhe shtëpi.

Edukimi për të drejtat e njeriut

OSBE-ja ndihmon Ministrinë e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë në përfshirjen e të drejtave të njeriut në lëndën e edukatës qytetare.

Ndërtimi i institucioneve demokratike, si dhe mbrojtja dhe promovimi i të drejtave të njeriut, janë detyrë kryesore e Misionit të OSBE-së në Kosovë.

Kjo detyrë, shpesh merret si diçka që ka të bëjë vetëm me politikën apo politikanët, por janë njerëzit e thjeshtë ata që e përbëjnë shoqërinë dhe e përcaktojnë cilësinë e saj. Me fjalë të tjera, vetëm politikanët dhe politika, edhe pse shumë të rëndësishëm, nuk mund ta krijojnë një shoqëri demokratike që përkrah të drejtat e njeriut. Këto vlera duhet të pranohen nga qytetarët e thjeshtë. Përveç kësaj, për të pasur një kulturë të suksesshme të të drejtave të njeriut, është e domosdoshme që të gjithë të mësojnë të shfrytëzojnë ligjin për t'i mbrojtur të drejtat e tyre.

Dhe, në vend që këto vlera të pranohen në moshë më të shtyrë, të drejtat e njeriut dhe demokracia kuptohen më së miri në moshën e re. Në fakt, mësimi për të drejtat e njeriut mund të fillojë në qendrat parashkollore dhe duhet të vazhdojë gjatë shkollës fillore, të mesme dhe arsimit të lartë.

Sistemi arsimor i Kosovës dhe planprogrami i hartuar pas konfliktit të vitit 1999 dhe vendosjes së Administratës së Përkohshme të OKB-së, ka qenë më i përparuar nga ai i Jugosllavisë. Sidoqoftë, mësimi i të drejtave të njeriut nuk ka qenë i përfshirë.

Në përpjekje për t'i përfshirë të drejtat e njeriut si lëndë në shkollat fillore, në vitin 2001 Misioni i OSBE-së së bashku me Këshillin e Evropës, ka organizuar fushatën 'Kalendari i të Drejtave të Njeriut'. Zyrtarë të OSBE-së vizituan shkolla në mbarë Kosovën duke shpjeguar dhe diskutuar të drejtat e njeriut, si dhe duke u ndihmuar fëmijëve të shprehën me fjalë të tyre se çfarë domethënie kanë këto të drejta për ta. Ata që kanë qenë më kreativë me ide janë përfshirë në faqet e kalendarit, i cili më pas është ekspozuar në shkolla dhe qendra kulturore e të komuniteteve në Kosovë.

Por, kjo përpjekje nuk ka qenë e vetëqëndrueshme. Mësimi i të drejtave të njeriut nuk ka mundur t'u lihet zyrtarëve të OSBE-së.

Në vitin shkollor 2003/2004, një pilot-projekt për Mësimin e të Drejtave të Njeriut është organizuar në tërë territorin e Kosovës, duke sjellë libra pune mbi të drejtat e njeriut për nxënës dhe libra udhëzues dhe të metodologjisë së mësimdhënies për arsimtarë në 70 shkolla. Të gjitha këto materiale janë hartuar nga ekspertët e OSBE-së në bashkëpunim me Ministrinë e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (MASHT).

"Ky vit mësimor u tregua shumë efektiv. Vlerësimi i pilot projekteve ka qenë pozitiv dhe me përmirësime të vogla të materialeve, MASHT-i ka vendosur ta përfshijë mësimin e të drejtave të njeriut në planprogramin e edukimit qytetar për klasat e 6-ta," thotë Ronald Hooghiemstra, shef i njësisë për ngritjen e kuadrove në Departamentin e të Drejtave të Njeriut të OSBE-së.

Viti shkollor 2004/2005 ka shërbyer për të rishikuar përmbajtjen, hartimin dhe shtypjen e materialeve mësimore që do të jenë të

Edukimi për të drejtat e njeriut më së miri përfshihet në arsimin shkollor. Misioni i OSBE-së i ndihmon autoritetet lokale në hartimin e plan-programit për të drejtat e njeriut.

mjaftueshme për dy vitet shkollore në vijim (rreth 90,000 libra për nxënës, 2,000 udhëzues për arsimtarë dhe libra të metodologjisë).

Që nga shtatori i vitit 2005, të gjithë nxënësit e klasës së gjashtë në Kosovë do të mësojnë për të drejtat e njeriut dhe domethënien e këtyre të drejtave për jetërat e tyre dhe të familjeve. Për të siguruar cilësinë e mësimdhënies, MASHT-i dhe OSBE-ja do të trajnojnë afro 2,000 arsimtarë të edukatës qytetare mbi metodologjinë e mësimdhënies dhe substancës së planprogramit të të drejtave të njeriut, duke përdorur shtatë qendrat rajonale për trajnim të MASHT-it.

Megjithatë, akoma ka probleme në këtë fushë. Ato burojnë nga gjendja e ndërlikuar politike dhe ekzistenca e strukturave paralele. Shkollat në gjuhën serbe nuk bashkëpunojnë me MASHT-in dhe nuk punojnë sipas planprogramit të saj (ato punojnë sipas planprogramit që aplikohet në Serbi).

Edhe pse ekziston një draft-përkthim i këtyre materialeve për të drejtat e njeriut në gjuhën serbe, OSBE-ja akoma nuk është në gjendje të arrijë një marrëveshje për miratim dhe finalizim të tyre, në mënyrë që të përdoren në shkollat në gjuhën serbe. Për këtë arsye, fëmijëve që i ndjekin këto shkolla iu është mohuar qasja në orët e të drejtave të njeriut.

Për më tepër, shkollat në gjuhën boshnjake mund të kenë vonesa në mësimin e të drejtave të njeriut derisa t'u ofrohen tekstet e përkthyer.

Një çështje tjetër është çka do të ndodh me mësimin e të drejtave të njeriut kur librat e siguruar nga OSBE-ja për dy vite shkollore do të harxhohen?

Këto pyetje janë çështje për të cilat duhet të përkujdesen politika dhe politikanët, gjatë diskutimit dhe aprovimit të buxhetit të ardhshëm për arsimimin e rinisë së Kosovës.